

שנשזב אליו צתשוצה שלימה ככל לצביו וצכל נפשינו, ואף שנתאחרנו עד עתה עדיין תרעין פתיחין, וצרגע אחד יכולים לשזב ולהתקרב אל ה' צהרהור תשוצה ואנחה אמיית מעומקא דלצא, והצא ליטער מסייעין אותו מן השמים.

אך עיקר העצודה ציום הזה להתפלל על הישועה הגדולה שהוא ישועת השי"ת, כי צכל צרתם לו צר, וצכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם, ומאז היתה ישראל לגוי לא היה שפלות ודלות כמו צימיו אלה, כל ראש לחי וכל לצב דוי צרוחניות וצגשמויות, שחה לעפר נפשינו דצקה לצרן צענינו מרוב הצרות והתלצות הפוקדות את צית ישראל. אחינו צני ישראל הצה נקרא אל ה' צחצקה, למענך אלהינו עשה ולא לנו, הושע ה' את עמך את שארית ישראל צגאלה וישועה, כי אין לך צום שאין קללתו מרובה מחצירו, ומי יודע מה יולד צום צאם יתארך עוד הגלות החל הזה, ואם מעשים אין צנו שמך הגדול יעמוד לנו, צזכות האמונה השלימה שאנו אוחזים צה צמסירות נפש, וצזכות תינוקות של צית צצן המתחנכים לשם ולתפארת דדרכי התורה והיראה, הושענא למענך אלהינו הושענא.

ב

הושענא למענך אלהינו. נ"ל דהנה ציום הזה נקרא צדצרי חז"ל (סוכה מצ:): צום ערצה, מפני שאנו נוטלים צו ערצה צפני עצמה, מלצד הערצה שיש לנו צאגודת הלולב, והוא מנהג וציאים שהנהיגו ליטול ערצה ציום שציעי של חג, זכר למקדש שהיה מלוה להציא ערצות אלל המצח צחג הסוכות. וראוי להתצוק צעומק הענין שחקנו זכר למקדש צדצר הזה ליטול ערצה צפני עצמה,

הושענא, ולכאורה מפני מה חקנו לשון הושענא, ולא יספיק לומר הושע למענך אלהינו. אך ידוע כי מראש חודש אלול עד הושענא צצא הם נ"א צום, וצכל אותן הימים שערי רחמים פתוחים לכל דורש ומצקש, אצל לאחר שעצרו עלינו כל הימים הקדושים והגיע עת נעילת שער, אין לנו עצה אחרת אלא להתפלל צעד צצוד שמו יתצרך, ועל כן אנו אומרים הושע נ"א, היינו שתושיע לנו ציום הנ"א, למענך אלהינו, צעצור צצוד שמך הגדול והגורא, כי ציום הזה אין לנו צקשה אחרת רק למען צצוד שמך הגדול.

ובבן אחינו צני ישראל, עורו נא התעוררו נא כל צמן שהמלך נמלא צתוכינו ושומע לקול שועתינו, כי עוד מעט ופנה צום, ולא יהיה לנו עת רצון כזה צכל השנה כולה, ראו עמידתנו עתה צמקום קדוש ציום קדוש, ונאספו וצאו עדה קדושה מישראל לדפוק על שערי רחמים, הן אל צציר לא ימאס, וגדול כח תפלת הרצים, ועלינו לחום על כל רגע ורגע שלא לצדו צריקניא ח"ו, אלא לשפוך לצ כמים צתפלות ותחנונים, כי קדוש ציום לאדונינו.

נחפשה דרכינו ונחקורה וגשוצה עד ה', הן זכרנו צמים מקדס כאשר קרצו ויאחיו צמי הרחמים והסליחות, היו אף אנשים פשוטים מתעוררים צאימה ופחד לקראת צום הדין ועסקו צתשוצה תפלה ולצקה, אצל צימיו אלה נסתם כל חזון, והלדיקים הקודמים אשר האירו עיניהם ולצם של ישראל ליראה ולאחצה את השי"ת המה הלכו למנוחות ואותנו עצזו לאנחות, וצעוה"ר הלצצות אעומים צהצלי הצמן, אין דורש ואין מצקש, אך עלינו לדעת כי יש לנו אצ זקן אשר הוא לא נשתנה ולא ישתנה, ואציו שצשמים משגיה מן החלונות מליץ מן החרכים ועומד ומלפה

גם להצין טעם המנהג (טור או"ח סימן תרס"ד) להתיר קשרי הלולב ולהסיר הטבעות ביום הושענא רבה.

ולריך להשען רק על אצונו שצמחים שהוא לבדו מסייע להטהר, עכ"ד.

ובכן יתכן לומר כי מטעם זה תקנו לנו חז"ל ביום הושענא רבה ליעול ערבה צפני עלמה, ונקרא יום זה יום ערבה, כדי לרמז על הדור האחרון בעקצתא דמשיחא, שישארו בני ישראל כערבה זו לצדה בלא טעם ובלא ריח, ולא יהא בהם לדיקים וחסידיים להתקשר עמהם באגודה אחת, ככל זאת אל יאמרו לנפשם נושא, אלא יהיו תמוכים ונשענים על אציהם שצמחים, כי לא יעוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב, וברחמיו העלומים יסייע צעדס לידבק בתורתו ועבודתו, ויקבל ברחמים וברצון את תפילתם. וזהו גם כן הטעם שנוהגין להתיר הקשרים והטבעות מן הלולב, להורות דאף בזמן שאין לנו התקשרות עם לדיקים, עם כל זה הקצ"ה מסייע צעדינו ושומע קול תפלתנו.

ועל זה אנו מכוונים באמרנו הושענא למען אלהינו הושענא, כי הגם שנשארו כערבה זו בלא טעם ובלא ריח, עם כל זה אנו עמך ואתה אלהינו, כאשר הורו לנו חז"ל במנהג נביאים ליעול ערבה צפני עלמה ביום הזה, למען דעת דאף בזמן שנמצאים בדלות ושפלות כדוגמת הערבה, על מי יש לנו להשען אלא על אצונו שצמחים, ועל כן עינינו לך תלויות שתחנו ותושיענו בגאולה וישועה.

ג

הושענא למען אלהינו. נ"ל בהקדס מה שפירש בחוט המשולש (פ' דברים) מאמר הכחוש (תהלים קלז א) על נהרות בצל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ליון, וקשה למה זכו על החורבן דוקא אלל הים, ועוד

וי"ל בהקדס מה שדרשו חז"ל צענין ארבעה מינים שבלולב (ויק"ר פ"ל ס"ז) אחרוג יש בו טעם ויש בו ריח, רומז לבני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים, תמרה יש בו טעם ואין בו ריח, רומז לאלו שיש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים, הדס יש בו ריח ואין בו טעם, רומז לאלו שיש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה, ערבה אין בה טעם ואין בה ריח, רומז לבני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים, אמר הקצ"ה יוקשרו כולם באגודה אחת והן מכפרין אלו על אלו.

והנה זאת לפנינו בישראל בדורות הקודמים, היו בני ישראל קשורים ואגודים צדיקים אמת, וקשר זה היה מסייע אף לפשוטי העם ליראה את השם הנכבד והגורא ולעבדו בלבב שלם, וכמאמר רבינו הקדוש מלובלין זי"ע (הוצא בייטב פנים יפה לעינים אות יח) על הגמרא (שבת קד.) הבא לטהר מסייעין אותו, דלכאורה היה ראוי לומר מסייע לשון יחיד שהשי"ת מסייע, אלא הכוונה על לדיקי הדור, שהם מסייעים להם לישראל להטהר ולהתקרב לעבודתו ית"ש, עכ"ד.

אמנם בעוה"ר בדור הזה חסרנו כל אלה, ואין לנו לדיקי אמת שישפיעו קדושה וטהרה בישראל, וכמו שביאר מרן דודי זללה"ה בדברי יואל (להושענא רבה אות יג) מה שאמרו חז"ל (סוטה מט.) על עקצתא דמשיחא, על מי יש לנו להשען על אצונו שצמחים. כי בדורות הקודמים היו סמוכים ונשענים גם על כח הלדיקים שהיו מסייעים להטהר, אבל בעקצתא דמשיחא לא נשאר לנו לדיקי אמת,

שהבדיל הקצ"ה בין מים למים ונתרחקו המים התחתונים משכינת עוזו, והיו צוכים ואומרים חן צעין למהוי קמי מלכא, פייסם השי"ת שיקחו מהם ניסוך המים בחג, וגם יקחו ערבי נחל הגדילים על המים ושימום אלל המזבח בחג הסוכות. ואשר על כן מלינו שהיה שמחה גדולה ויתירה בצית המקדש בשמחת בית השואבה בחג הסוכות, כי צעת ההוא היו המים התחתונים ששים ושמחים על שזכו לשוץ ולהתקרב ליוזרם בניסוך המים ונעילת ערבה, ומזה נתעוררו בני ישראל גם הם לשוץ ולשמוח בגילת ורנן על שזוכים לקרבת אלהים בצית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו. (עיין בדברינו למעלה מאמר זמן שמחתנו אות ח).

אכן כשחרצ צית המקדש היו המים התחתונים צוכים על שנתצעל מהם ניסוך המים ונעילת ערבה, וגם הערצות היו צוכים על שזרם שנתרחקו מעל המזבח. ועל זה נאמר על נהרות צבל שם ישצנו גם צכינו צזכרנו את ליון, שצכו המים על שצרם וצכו גם בני ישראל עמהם, כי שצר אחד להם צחורצן הצית. וממשיך ואומר על ערצים צתוכה תלינו כנורותינו, שלקחו את הכנורות שהיו מנגיין בהם צצית המקדש על שמחת ניסוך המים ונעילת ערבה, ותלו אותם על הערצות, להורות כי שצת משוש לצינו וצטלה השירה והזמרה שהיו מנגיין עם הכנורות בשמחת צית השואבה, ועתה אנו צוכים ציחד עם המים והערצות על חורצן צית המקדש.

ולפי זה י"ל צעטם הדצר שתקנו לנו נציאי ישראל חגי זכריה ומלאכי לקחת הערבה ציום שציעי של חג זכר למקדש, ונקרא יום זה יום ערצ"ה, כי נציאים אלו היו עם בני ישראל צגלות צבל, והמה ראו על נהרות צבל הצכיה של המים והערצות, ולכן עמדו ותקנו להם לישראל מלות נעילת ערבה, כדי

דתיצת ג"ס חין לו שחר. אכן איתא צמדרש (איכ"ר פ"צ סי"ז) גדול כים שצרך מי ירפא לך, מי שירפא שצרו של ים הוא ירפא לך, והוא תמוה. אך ציאר הדצר על פי מה שצמרו חז"ל (הוצא צרציו צחי פ' ויקרא) שמים התחתונים היו צוכים על שנתרחקו משכינת עוזו, ופייסם השי"ת שיקחו מהם ניסוך המים בחג ומלח על הקרצנות. ולפי זה צזמן החורצן שנתצעל מהם הפיוס ודאי חצרו המים לצכות כמקדש, וזהו הכוונה מי שירפא שצרו של ים הוא ירפא לך, כי רפואה אחת להם שיצנה צית המקדש. וזה שצמר הכחוצ על נהרות צבל שם ישצנו, וכשראינו שצכו המים על שצרם, ג"ס צכינו אונחנו עמהם, כי שצר אחד לנו, עכ"ד. (והציאו ח"ז זללה"ה צחפלה למשה מצמור נג).

ואני אצא אחריו ואמלא דצריו לפרש המשך דצרי הכחוצ (תהלים קלז צ) על ערצים צתוכה תלינו כנורותינו. ופירש"י ז"ל, על ערצים, ערבי נחל. ויש להצין מפני מה תלו את הכנורות דייקא על הערצות.

ויתבאר צשנקדים דצרי הגמרא צמס' סוכה (דף מד.) מלות ערבה הלכה למשה מסיני. ומפרש להלן (דף מה.) מלות ערבה כיצד, מקום היה למעה מירושלים ונקרא מולא, יורדין לשם ומלקטין משם מורציות של ערבה, וצחין וצוקפין אותן צלדי המצבח וראשיהן כפופין על גצי המצבח. ואמריין התם (דף מד.) משחרצ צית המקדש תקנו חכמים זכר למקדש לקחת ערבה ציום השציעי של חג, והוא יסוד נציאים או מנהג נציאים, מן הנציאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי, עיי"ש.

ובכן מקום יש אחי להוסיף ולומר כי גם מלות נעילת ערבה אלל המצבח היה חלק מן הפיוס למים התחתונים, וצזמן

(ל"ג מדות) אזכרה אלהים ואהמיה, צראותי כל עיר על תילה צנויה, ועיר האלהים מושפלת עד שאל תחתיה, ובכל זאת אנו ליה ועיינו ליה. כי מלינו בתוכחה (דברים כח מג) הגר אשר בקרבך יעלה מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה, ואלל הצרכה כתיב אתה תהיה למעלה והוא יהיה למטה, ולכאורה הא מדה עוצה מרובה ממדת פורענות, וכאן הוא להיפך. אך צאמת מה שנאמר פעם אחת למעלה הוא יותר עוצה, ומה שנאמר פעם אחת למטה הוא יותר רע, כי למעלה למעלה משמע שאינו עומד במקום אחד אלא הולך ממדריגה למדריגה היותר גדולה, ואז בהכרח שיתהפך הסיבוב וירד מטה, וכן מטה מטה הנאמר בישראל היינו שיגיעו למדריגה התחתונה צתכלית השפלות ואינם עומדים במקום אחד, ואז בהכרח שיתהפך הסיבוב ויעלו מעלה, אבל צטוצת ישראל הם יהיו נשארים למעלה, והם ישארו למטה. והנה איתא צמדדש (תנחומא אחרי סי"צ) אמר הקצ"ה לשעצר הייתם נושעים על ידי צני אדם ועל כן הייתם חוזרין ומשתעצדין, אבל לעתיד לבא אני צעלמי גואל אתכם ושוב אין אתם משתעצדין, שנאמר (ישעיה מה יז) ישראל נושע צה' תשועת עולמים. וזהו אומר אזכרה אלהים ואהמיה צראותי כל עיר על תילה צנויה, היינו שאומות העולם נתעלו מעלה מעלה, ועיר האלהים מושפלת עד שאל תחתיה, דהיינו צמדריגה התחתונה, ובכל זאת, פי' כיון שכן הוא, אנו ליה ועיינו ליה, שהקצ"ה צכצודו וצעלמו יקימנו ונחיה לפניו צגאולה שלימה ותשועת עולמים, עכ"ד.

ובזה יש לפרש מאמר הכתוב שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה', שלא נאמר מעומק לשון יחיד, אלא ממעמקים לשון רבים, דהיינו עומק צתוך עומק למטה למטה,

שיתעוררו צני ישראל מן הערצות לצכות ולהתאונן על שגלו מארצם ונתרחקו ממשכן כבוד ה', כמו המים והערצות שצוכים מאין הפוגות על שנתרחקו משכינת עוזו, ומתוך כך יפילו תחינה וצקשה לפני השי"ת ציום קדוש זה על הגאולה ועל הישועה.

וזהו כוונתנו צתפלתנו הושענא למענך אלהינו הושענא, כי מנעילת הערצה אנו מתעוררים לצכות על אורך הגלות החל הזה, צהעלותינו על לצינו מה נהדר היה המראה צצית מקדשינו ותפארתינו צהיות כהמים צעצודתם ולוים צדוכנס וישראל צמעמדם, וצפרע צחג הסוכות אשרי עין ראתה דילת קהלנו צניסוך המים ונעילת ערצה צשמחה רצה, ועכשיו צעוונותינו הרבים חסרנו כל אלה וגלינו מארצנו ונתרחקו מעל אדמתנו, ואנו צוכים ציחד עם המים והערצות על שאין אנו יכולים לעלות וליראות צצית הגדול והקדוש, ולזה אנו שואגים הושענא למענך אלהינו, דהיינו שאנו מצקשים לשוב ולהתקרב אל השי"ת, ואז יהא שמו נקרא עלינו צתואר אלהינו, צעת שישרה שכינתו צתוכינו צצנין צית מקדשינו צמהרה צימינו.

ד

הושענא למענך אלהינו. נל"פ צהקדם לצאר מנהג ישראל שאומרים צימים הנוראים לאחר ישחצח מזמור ק"ל שצתהלים, שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה' וגו' (ומקורו מדברי האר"י ז"ל הוצא צמגן אברהם אר"ח סימן נ"ד סק"צ). ומנהג אצותינו הקדושים זי"ע לאמרו גם ציום הושענא רצה. וכבר היה אמרנו צזה צדרושים לראש השנה (מאמר יום הזכרון אות יע), ועוד לאלוה מילין.

ואפ"ל על פי דברי א"ז זללה"ה צישמח משה (צפתיחת הספר) לצאר הסליחה

והכוונה בזה שכבר הגענו לתכלית השפלות מטה מטה, וצדין הוא שיתהפך הסיבוב להעלותינו למעלה על ידי הקצ"ה בכבודו ובעלמו, וזה שאמר ממעמקי"ם, פי' כיון שכבר הגענו למדרגה התחתונה בעומק השפלות, קראתיך ה', שהשי"ת בכבודו ובעלמו יצא ויגאלינו. ולזה נתקן לומר מזמור זה צימים הנוראים, כדי לעורר רחמים בראשית השנה שכבר הגיע העת והעונה להושיע את ישראל בשנת גאולה וישועה, ויקוים בנו ישראל נושע בזה' תשועת עולמים.

ועל זה אנו מפילים תחנונינו הושענא למען אלהינו הושענא, פי' שכבר הגיע הזמן שהקצ"ה בכבודו ובעלמו יצא ויגאלינו, כי הגענו לתכלית השפלות עד שאל תחתיה מטה מטה, וצדין הוא שיתהפך הסיבוב להעלותינו למעלה, ועל כן הושענא למען אלהינו, שהקצ"ה בכבודו ובעלמו יושיענו ונחיה לפניו בגאולה שלימה ותשועת עולמים.

ה

הושענא למען אלהינו, הושענא למען בוראנו, הושענא למען גואלנו, הושענא למען דורשנו. ראוי להבין מדוע תקנו לומר הושענא למען אלהינו, ולכאורה טוב לנו להזכיר שם הוי"ה ב"ה שהוא מדת הרחמים. עוד יש לדקדק על מה שתקנו בכאן להתפלל באותיות א' ב' ג' ד' ותו לא, ובשאר פיוטי ההושענות נתקן לומר כל אותיות א"ב, וטעמא צעי.

וב"ל על פי מה שכתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (תוכחת מוסר אות יג) לפרש הכתוב (במדבר ה ו) איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בזה' ואשמה הנפש ההוא, כי הנה צימים הקדושים העת והעונה,

לקדם פני שוכן מעונה, הלכן חטאי שושנה, בפגם אות צרית קודש שהוא כלל דכולהו. ושלל יאמר האדם שאין זה במרד ובמעל, כי אם שלא בראון, ואינו אלא שוגג, כי מקרא מפורש (דברים כג י) וגשמרת מכל דבר רע, ואמרו חז"ל (כתובות מו.) שלא ירהר אדם ציוס ויצא לידי עומאה בלילה, מכלל שאם נכשל, בודאי היה מהרהר במזיד ובשאט נפש, או על ידי שמדבר ניבול פה ודברים בטלים, כי צרית המעור נגד צרית הלשון, ועקימת שפתיו הוי מעשה במזיד וראון רחמנא לילן. וזה שאמר כי יעשו מכל חטא"ת האדם, שיחשוב שאינו אלא חטא שוגג, על זה אמר למעול מעל בזה"ה, כי ידוע (תיקו"ז דף כח.) שעל ידי מחשבה עצמוח ובלב פוגם באותיות י"ה, ועל ידי קול ודיבור פוגם באותיות ו"ה, וכיון שפגם ומעל בשם הוי"ה, משם ראה כי ואשמ"ה הנפש ההוא, שאשמתו במזיד וראון על ידי מחשבה ודיבור, עכדה"ק.

ולפי זה י"ל דמהאי טעמא אין אנו מזכירים עתה שם הוי"ה ב"ה, כי צבואינו לחלות ולחנק בתפילות ההושענות בעדינו ובעד ביתינו ובעד כל ישראל, לב יודע מרת נפשו, ומי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאי, ובפרע בעון פגם הצרית רח"ל שהוא בא מכת פגם המחשבה ופגם הדיבור, ועל כן צושו ונכלמנו להזכיר שם הקדוש הוי"ה ב"ה, שהרי על ידי חטא המחשבה פגמו באותיות י"ה, ועל ידי חטא הדיבור פגמו באותיות ו"ה, ומתיראים אנו להזכיר שם קדוש זה שפגמנו בו על ידי חטאינו, ולכן אנו מזכירים רק שם אלהים, ואומרים הושענא למען אלהינו הושענא.

אמנם מלינו בגמרא (שבת קד.) אמרי ליה רבנן לרבי יהושע בן לוי, אחו דרדקי האידנא לבי מדרשא, ואמרו מילי דאפילו צימי יהושע בן נון לא איתמר כוותייהו,

ו

הושענא למענך אלהינו, הושענא למענך
 צוראנו, הושענא למענך גואלנו,
 הושענא למענך דורשנו. יש להבין הטעם
 שתקנו לנו חכמינו ז"ל להתחיל ההושענות
 בארבע לשונות אלו.

ויבואר בהקדס דברי מרן החתם סופר ז"ל
 (בדרשותיו לסוכות עמוד מה) לפרש
 הכתוב (דברים לג כו) אין כאלו ישרון רוכב
 שמים בעזרק. כי שם אל מתאחד עם רוב
 שמות מלאכים **מיכאל גבריאל רפאל**, ושם
 אל הוא הנותן להם כח ואילות לפעול
 פעולתם, אמנם בכל שמות אל הללו, אין
 כאלו ישרון, היינו אל המלטרף עם ישראל
 של ישראל, כי הוא כזיכול מקבל כח
 מישרון, והרי הוא רוכב שמיים, מרכיב
 אש ומים, היינו תערובת חסד עם דין,
 ונעשה ממנו רחמים, וזהו בעזרק של ישראל,
 על ידי תפארת ישראל, כאמור (ישעיה מע ג)
 ישראל אשר בך אתפאר, עכ"ד.

ונראה להרחיב הדברים ולבאר, כי ידוע
 שכל מלאך יש לו שליחות מיוחדת
 מן השמים, מלאך רפאל, כשמו כן הוא,
 שהוא ממונה על רפואת חולי בני ישראל,
 כמבואר בזוה"ק (בראשית דף מו:). ומלאך
 מיכאל, הוא השר הגדול סניגורן של ישראל,
 דורש טוב לעמו ומלמד זכות על בני ישראל
 בכל עת ועידן, כמפורש במדרש (שמו"ר פ"ח
 ס"ה). ומלאך גבריאל, ממונה לעשות דין
 ברשעים ולהליל את הצדיקים, כמבואר בגמרא
 (פסחים קיח). שציקש גבריאל להליל את הצרכים
 אבינו מכבשן האש, ואמר לו הקב"ה שעתיד
 להליל את חנניה מישאל ועזריה, עיי"ש. והנה
 כוחם של אלו המלאכים נובע מן השם הקדוש
 אל המלטרף ומתאחד בשמותיהם, והוא הנותן

אל"ף צי"ת אלוף צינה, גימ"ל דל"ת גמול
 דלים, ה"ץ זה שמו של הקב"ה. ול"צ איזו
 חכמה יתירה מלאו חז"ל ברמזים אלו דהני
 דרדקי. ולפי דרכינו י"ל שבאו ללמדינו שתי
 עלות טובות צמה יזכה האדם את ארחו
 לתקן את אשר העוה צמעשו הרעים, ולמלאות
 הפגם שנעשה בשמו של הקב"ה, הא' הוא
 עסק התורה, כאמור ז"ל (ויק"ר פכ"ה ס"א)
 אם נכשל אדם בעצירה חייב מיתה בידי
 שמים, מה יעשה ויחיה, אם היה למוד
 לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה
 למוד לשנות פרק אחד ישנה שנים. והב' הוא
 עבודת הלדקה, כנאמר (ויאל ד כד) וחטאך
 בלדקה פרוק ועויתך במיחן עניין. ועל דבר
 זה רמזו הני דרדקי בסדר אותיות א"ב,
 אלוף צינה היינו לימוד התורה, גמול דלים
 היינו לדקה וחסד, ועל ידי שתי אלה זוכה
 לתקן הפגם שנעשה בשמו של הקב"ה, ואז
 יוכל להזכיר ה"ץ שהוא שמו הקדוש הוי"ה
 צ"ה.

ובעתה יתבאר הטעם שתקנו להתחיל נוסח
 ההושענות באותיות א' ב' ג' ד'
 ולא יותר, כדי לעורר הלבבות שאין אנו
 כדאים להמשיך באותיות ה' ו' שהם שמו
 של הקב"ה, מפני שפגמנו בשם הקדוש על
 ידי מעשינו הרעים, כי בחטא המחשבה נפגם
 אותיות י"ה, ובחטא הדיבור נפגם אותיות
 ו"ה. אך בו בזמן שאנו מפילים תחנונינו
 באותיות א' ב' ג' ד', עלינו להתעורר ברמז
 העמון צהם, שהוא אלוף צינה גמול דלים,
 ולקבל עלינו לעסוק בתורה הקדושה בחינת
 אלוף צינה, ולהרבות בלדקה וחסד בחינת
 גמול דלים, ועל ידי זה נזכה לתקן הפגם
 שנעשה בשמו הגדול, ונוכל להמשיך באותיות
 ה' ו' הרומז על שמו הגדול והקדוש, ולזה
 ממשיכים אחר כך בשאר פיועי ההושענות
 להזכיר כל אותיות א"ב.

להם כח לעשות חיל, אמנם גדול מהם שם אל המלטרף ומתאחד בשם ישראל, שיש זכוהו להרכיב אש ומים, דהיינו להמתיק הדין לרחמים, וזכה עצודתן של בני ישראל מתעורר בשמים ממעל חסד ורחמים ישועות ורפואות וכל מיני השפעות טובות.

עם מדת הרחמים להשפיע טובה וצרכה, אז תתקיים הטובה לנחל כיון שאין עליו קטרוג, וזהו בקשת המשורר אלהים יחנונו ויצרכנו, שהשם אלהים שהוא מדת הדין יחנונו ויצרכנו, ואז יאר פניו אתנו סליה, שתהא צרכה נלחית וקיימת לעד, עכ"ד.

ובזה נשכיל ונבין מה שסדרו לנו חכמינו ז"ל אלו ארבע לשונות של תפלה, הושענא למענך אלהינו הושענא, היינו בזכות שם אל המלטרף ומתאחד בנו, בשם ישראל, והוא יש זכוהו להמתיק הדין ולעורר חסד ורחמים. הושענא למענך צוראנו הושענא, רומז על שם אל המלטרף למלאך רפאל שהוא ממונה על הצריאות ועל הרפואה, ואנו מתפללים שיצא וירפא חולי בית ישראל ויחזק צריאות גופם. הושענא למענך גואלנו הושענא, רומז על שם אל המלטרף למלאך גבריאל הממונה לגאול את ישראל מכל צרותיהם, ואנו מתפללים שיצא ויגאל את ישראל מידי מצקשי רעתם. הושענא למענך דורשנו הושענא, רומז על שם אל המלטרף למלאך מיכאל סניגורן של ישראל, שהוא דורש טוב לעמו ומלמד זכות עליהם בכל עת ובכל שעה, ואנו מתפללים שיתעורר ללמד זכות עלינו ולהמליץ טוב בעדינו שמזכה לגאולה וישועה.

ז

הושענא למענך אלהינו, הושענא למענך צוראנו, הושענא למענך גואלנו, הושענא למענך דורשנו. נל"פ המשך וקישור ארבעה בקשות אלו, בהקדם ^{המשך המשך} דברי האלשיך הקדוש על הכתוב (תהלים סז ב) אלהים יחנונו ויצרכנו יאר פניו אתנו סליה, כי זאת הצרכה זאת ממדת הרחמים לחוד, יש לחוש פן תקטרג עליו מדת הדין ולא תתקיים הטובה ההוא, אבל אם מדת הדין גם היא מסכמת

וא"ז זללה"ה צייט לב (פי' מטות) הוסיף על דבריו, כי כדי להגיע לזה שמדת הדין יסכים למדת הרחמים היפך טבעו, צריך לעבוד את השי"ת היפך טבע העולם, והוא שלא יכוין בתפלתו ועבודתו להנאת עצמו, כי אם למען יתקדש שמו יתצרך. וזה מפרש אמרינו (זמירות שבת קודש) צרוך הוא אלהינו אשר טוב גמלנו, שם אלהים דייקא, כרחמינו וכרוב חסדיו הגדיל לנו, לנו גימטריא אלהים, שנהפך לצחינת גדולה וחסד, אלה וכאלה יוסף עמנו, לעתיד, שתהא הצרכה קיימת לעד, כי אין כוונתנו למענו, אלא להגדיל שמו הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו, עכ"ד.

ובבחינה זו כתב ארמו"ר צעלי חיים (לסוכות אות מה) לפרש תפלתנו הושענא למענך אלהינו הושענא, וקשה למה לא אמר למענך הוי"ה, אך להיות כי בזה היום אנו מתפללים למען קדושת שמו יתצרך שתגלה מלכותו בכל העולם, ואין אנו מכוונים להנאת עצמינו, אם כן גם מדת הדין מסכים למדת הרחמים, ועל כן אומרים הושענא למענך אלהינו, עכ"ד.

אכן לכאורה מקום יש לשאול, התינה צדורות הקודמים כאשר היו בישראל לדיקים וחסידים שהיו עובדים את צוראם היפך הטבע, ולא נחוונו בתפלתם להנאת עצמם כי אם צלתי לה' לצדו, שפיר היו יכולים להתפלל ולומר הושענא למענך אלהינו שגם

ראה), חבל לא כן צענין הגאולה, חפס בלתך גואלנו, שהוא בידו של הקב"ה לדור, עכ"ד.

ומעתה י"ל כי דור השפל הזה לגודל הנסיונות העלומות, הרי עלם הדבר שצני ישראל מתחזקים באמונה שלימה ואמונה פשוטה בהש"ת ובעצדיו הנביאים ונביאת המשיח, דבר זה הוא היפך טבע העולם, כי דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו וצמטיו אחרי רעיו וחצריו ואנשי מדינתו (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"א), ואלו העומדים במסירות נפש נגד מצול של מיות וכפירה ופריקת עול מלכות שמים, הרי הם נוהגים היפך טבע העולם, וצדין הוא שגם הקב"ה יתנהג עמהם היפך הטבע, וגם מדת הדין תסכים למדת הרחמים להושיעם צפקודת ישועה ורחמים.

וזדו סדר תפלתו וצקשתיו, הושענא למען אלהינו הושענא, שאנו מצקשים שגם מדת הדין תסכים להושיענו. ושמה תאמר האיך אנו מצקשים דבר שהוא היפך הטבע, על זה אנו ממשיכים ואומרים, הושענא למען צוראנו הושענא, בזכות שאנו מאמינים באמונה שלימה שהצורא יתצרך שמו הוא צורא ומנהיג לכל הצוראים. הושענא למען גואלנו הושענא, בזכות שאנו מאמינים באמונה שלימה שהקב"ה הוא יושיענו והוא יגאלנו, ואנו עומדים ומאפים על ישועתו הקרובה מצלי לקחת חבל בדחיקת הקץ ח"ו. הושענא למען דורשנו הושענא, על דרך הכחוש (דברי הימים א כח ט) כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין, והיינו שהקב"ה דורש לבצנו והוא יודע תעלומות לב שאנו מתחזקים באמונה הררופה במסירות נפש היפך הטבע, ועל כן אנו מצקשים שגם מדת הדין תסכים למדת הרחמים היפך הטבע להיות ישראל נושע בה' תשועת עולמים.

מדת הדין תסכים לישועה היפך הטבע, חבל דורינו השפל מי יאמר זכיתי לבי שתהא מחשבתו זכה ללולה וצוררה שלא לכיין בתפלתו להנחת עלמו כלל, ואם כן איך נפלה פה לבקש ולומר הושענא למען אלהינו, שמדת הדין תסכים למדת הרחמים היפך הטבע.

אמנם תורת חסד על לשוני להמליץ עוב על ישראל, דאדרבה דור הזה אנו יכולים להתפלל הושענא למען אלהינו יותר מכל הדורות הקודמים, כי הנה צעורה עיינו הרואות דור האחרון שנתפשע רוח מיות ואפיקורסות בכל העולם, וירחי ה' וחושבי שמו נאחזים בסבך נסיונות קשות להתחזק באמונה הררופה בה' אלהים חיים ומלך עולם, וכבר כתב בשעתו קדוש ישראל מרוזין זי"ע (בהסכמתו לספר צאר הגולה) כי בגלות האחרון בעקצתא דמשיחא יהיה נפתח שער הגו"ן דעומאה שהיא מיות ואפיקורסות, וכל מדרך כף רגל יהיה מלא מיות ואפיקורסות ופריקת עול תורה ומלכות שמים, עד שינערך לנפש ישראל התאמנות גדולה ויתירה להתחזק באמונה, עכ"ד ק.

וביותר גברו מאד נסיונות האמונה, מאז קמו זדים לצלע את הקודש והעמידו ללם צהיכל בהקמת מלכות המיות בארצנו הקדושה, ועצרו על שלש שצעות שהשציע הקב"ה את ישראל שלא ימרדו באומות ושלא יעלו באומה ושלא ידחקו את הקץ (כתובות קיא.), ושלומי אמוני ישראל נלחמים במסירות נפש שלא להמשך אחריהם, ומתחזקים באמונה הררופה בגאולה העתידה וציאת המשיח, וכמו שציאר מרן דודי זללה"ה בדברי יואל (קהלת חות י) נוסח התפלה (שחרית יום שצ"ק) חפס בלתך גואלנו לימות המשיח, כי בכל לרכי האדם לריך לעשות חיזה השתדלות אנושית, כנאמר וצרכתיך בכל אשר תעשה (ספרי פ'

ח

בנים ובני בנים נאמנים לה' ולתורתו, ולא יפלו ח"ו ברשת זו עמנו להם המינים והאפיקורסים למיניהם. הושענא למענך גואלנו הושענא, כי אין עלה ואין תבונה להגלל מכוזב הנסיונות הקשות, אלא על ידי הגאולה שלימה, שאז נזכה להגאל מגלות הגוף וגלות הנפש. הושענא למענך דורשנו הושענא, על דרך אמרם ז"ל (ראש השנה ל) ליון דורש אין לה, מכלל דבעי דרישה, והיינו שידרוש הקצ"ה ליון עיר קדשינו, וירא צעני עמו דרי ארצנו הקדושה, וישלח לנו משיחו הולך תמים צמורה צימיו.

ט

הושענא למענך אלהינו. דקדקו המפרשים מפני מה אנו מזכירים זכאן השם אלהים שהוא מדת הדין, ולכאורה בזמן שאנו צאים לדפוק על שערי רחמים, היה ראוי להזכיר שם הוי"ה צ"ה שהוא מדת הרחמים.

וב"ר צהקדס מה שכתב מהר"ש חלגזי צאהבת עולם (דרוש שביעי) על הפסוק (תהלים סט יד) ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים צרצ חסדך עניי צאמת ישעך. וקשה דמתחלה ציקש צחסד, ואחר כך צאמת שהוא דין. אכן כתב העור (אורח חיים סימן נח) אל יחשוב אדם לומר ראוי שיעשה הקצ"ה צקשתי כיון שהתפללתי, כי אדרבה זה יהיה כמזכיר עון, אלא יצטח שיעשה הקצ"ה צקשתו צחסדו. וזה שאמר דוד המלך, איני ראוי שתעניני, אלא צרוצ חסדך כעני השואל מתנת חנם, ואמר עוד עניי צאמת ישעך, פי' מה שאמרתי שתעניני צדרך חסד הוא לענין מה שנוגע אלי, אמנם על ישע"ך שהוא ישועת הקצ"ה שהוא נגאל על ידי גאולת ישראל, זה אני שואל צאמת וצדין גמור, עכ"ד.

הושענא למענך אלהינו, הושענא למענך צוראנו, הושענא למענך גואלנו, הושענא למענך דורשנו. נראה לפרש ארבע לשונות אלו צדרך רמז התעוררות, כי הנה שמועה שמענו ותרגז צענינו על חילול הקודש הנעשה צארצנו הקדושה על ידי מלכות הרשעה, אשר מיום הווסדה כצר העצירו על הדת רצי רצות מישראל, ועתה קול נהי נשמע מליון כי מספר הילדים המתחנכים תחת רשתם צדרכי מיונות וכפירה עולה למעלה ממיליון וחצי, חוי לנו שכך עלתה צימיו אשר אלפים ורצות מזרע ישראל יתגדלו צדרכי הגוים מצלי שידעו שיש צורא עולם, על זה דוח לצנו על אלה חשכו עינינו, מי יתנה תוקף לער השכינה הקדושה, שכינה מה אומרת קלני מראשי קלני מזרועי, מי יוכל לשער לער הנשמות הקדושות אבות אבותיהם של אלו הילדים שעצדו את השי"ת צכל לצבם וצכל נפשם, ורצים מהם נהרגו על קדושת השם צשונות הזעם הי"ד, וצניהם אחריהם לא ידעו ולא יציו צחשיכה יתהלכו כגרועים צצאומות רח"ל, כל צר ישראל אשר לצו עוד רד עם אל ואומר צכל יום תמיד שמע ישראל, למשמע און תדאצ נפשו עלי ציאת מחרפי אל צתוך מקדש חדריה, ה' ירחם על עמו ועל ארצו.

וע"ר כן אנו מפילים תחנונינו, הושענא למענך אלהינו הושענא, פי' הושע נא את עמך ישראל צישועה האמיתית, כדי שילדי ישראל יכירו וידעו שאתה הוא אלהינו צשמים וצאח"ר. הושענא למענך צוראנו הושענא, כי אתה ה' צבראחנו צדור שפל כזה אשר רוח העומאה מרחפת צכל פיונות ומחנות, ועל כן שלח עזרך מקודש שיוכלו בני ישראל לגדל ולחנך

כי בשם זה נרמז ענין יחיד ורבים הלכה כרבים, כי אלהינו פירוש, אלוה היחיד, שלנו הרבים, ודבר זה אי אפשר לרמז בשום שם קדוש אחר, וזהו כוונתנו בתפלתנו הושענא למען אלהינו, דמכיון שאנו הרבים, ואחיה האל האחד יחיד ומיוחד, וקיי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים, על כן דין הוא שתקיים מה שאנו גוזרים על בני ישראל חסד ורחמים וכל עוב.

יא

הושענא למען אלהינו. ראוי להתבונן מה טעם תקנו לומר למען אלהינו, והלא שם אלהים מורה על מדת הדין, ואם כי בדורות הראשונים היו בני ישראל במדריגה גדולה והיו ראויים לבקש ישועה מכח מדת הדין, אבל תפילה זו הרי תקנוה גם בעדינו בדור האחרון כאשר כלל ישראל נמלא בשפלות ודלות, ומי יאמר זכיתי לצי שיהא ראוי לבקש הישועה זכח שם אלהים שהוא מדת הדין.

ו"ל בהקדם מאמר המדרש (שחר עוב מזמור מה) אמרו ישראל לפני הקב"ה אימתי את גואלנו, אמר להם לכשתרדו ליירידה התחתונה, אותה שעה אני גואל אתכם, כמה דאמר (תהלים מד כו) כי שחה לעפר נפשנו, מה כתיב אחריו קומה עזרתה לנו. עוד איתא במדרש (ב"ר פט"ה ס"א) רבי פנחס אמר, חמש פעמים דוד מקים להקב"ה צספר תהלים (פי' חמש פעמים נאמר קומה ה') אמר לו הקב"ה, דוד בני, אפילו אתה מקימני כמה פעמים, איני קם, ואימתי אני קם, לכשתראה עניים נשדדים ואציונים נאנקים, הו"ד (תהלים יב ו) משוד עניים מאנקת אציונים עתה אקום ואמר ה'.

אחי ורעי, הציטו וראו אם כבר היה מעולם עניים נשדדים ואציונים נאנקים כמו

והנה כבר היה אמרנו למעלה (אות א) בשם אבותינו הקדושים זי"ע, כי ציוס הושענא רבה בגמר החתימה אין אנו מפילים תחנונינו בעד לרכי עלמינו, אלא על ישועת השי"ת, שיושיענו ויגאלינו בעבור כבוד שמו הנערץ והנקדש, ובכן אילו באנו לבקש תפלה ותחנונים בעד עלמינו, צודאי היה ראוי להזכיר שם הוי"ה צ"ה שם הרחמים, שיענו מכח מדת החסד והרחמים כעני השואל מתנת חנם, אך מכיון שכל תפלותינו הוא למענו יתברך בעבור כבוד שמו הגדול, שפיר אנו מזכירים שם אלהים שם הדין, צבחינת עוני באמת ישעך, כי הוא ית"ש דין וצמשפט הוא שיושע, ועל כן אנו אומרים הושענא למען אלהינו הושענא.

י

הושענא למען אלהינו. ראוי להתבונן מפני מה תקנו לומר למען אלהינו, ולכאורה היה עוב לנו להזכיר שם הוי"ה צ"ה שהוא שם הרחמים, וכלשון הכתוב (תהלים קיח כה) אנה הוי"ה הושיעה נא.

ויבואר על פי דברי א"ז זללה"ה בייטב פנים (מאמר שואגים הושענא) לפרש אמרנו הושענא למען רחמין הרבים, על דרך שאמר מוזללה"ה הישמח משה בדרך מליצה, השי"ת הוא יחיד, ואנחנו הרבים, וקיי"ל (ברכות ט.) יחיד ורבים הלכה כרבים, על כן כאשר נגזר אומר כן יקום, שזה ראוי יתברך להיות לדיק מושל ביראת אלהים לבטל גזירותיו. וזהו הכוונה למען רחמין הרבים, כלומר רחמין של הרבים, הן הם עמך ישראל המעוררים רחמין, עכ"ד.

ומעתה י"ל כי בחכמה תקנו לנו רבותינו ז"ל לומר הושענא למען אלהינו הושענא, ואנו מזכירים דייקא שם אלהינו,

אבל בדורות הללו בעקבתא דמשיחא חסרנו כל אלה, ואין מי שיקדש שמו בעולם כראוי לו, ולזה אנו אומרים הושענא למענך אלהינו הושענא, כי בדורינו השפל יש הפסד גדול לאבינו שצשמים צמה שהגלה את בניו, ועל כן אנו מבקשים שיושיענו ויגאלינו על דבר כבוד שמו יתצרך.

יג

הושענא למענך אלהינו. נל"פ בהקדס דברי ח"ז זללה"ה צייעצ פנים (אצני זכרון אות יז) על נוסח הסליחה (לערב ראש השנה) פנינו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך, משל למלך שהגלה את בניו, ושלח אותם מעל פניו אל מקומות רחוקות, ושלח אתם אנשים ממיודעיו הקרובים אליו, כדי שצעת הצורך יציאו את תחינתם ובקשתם לפניו, ויהי היום ולקח המלך את כל קרוביו ומיודעיו אל מקומו, ונשאר העם כלאן בלא רועה וכו', והגמל, המלך זה הקצ"ה ואנחנו בניו, ומפני חטאינו גלינו מארצנו, והשאיר לנו לדיקים הקרובים אליו, ואליהם שמו פנינו להביא תחינתנו לפניו, אבל כהיום לקחם למקומו ונשארו כלאן בלי רועה, ועל זה אנו אומרים, פנינו לימין, בענין תורה ויראת שמים, ואין עוזר, לשמאל, בענין עושר ופרנסה, ואין סומך, עיי"ש בדבריו. ולזה אנו אומרים הושענא למענך אלהינו הושענא, כי אצדו חסידיו ומפגיע אין צעדינו, ואין לנו מי שיוכל לפעול ישועה ולעורר רחמים, ועל מי יש לנו להשען אלא על אבינו שצשמים, שהוא ישמע לקול תפילת עמו ישראל ברחמים.

יד

הושענא למענך אלהינו. אפ"ל הכוונה על דרך שכתב רש"י ז"ל בפסוק

בדורינו השפל, כי צעור נשדדו מאתנו כל לדיקי חמת אשר האירו עיניהם ולצם של ישראל לתורה ועבודה, ונשארו בדור עני דלים וריקים, אין קורא בשמך צאמת מתעורר להחזיק בך. אימתי היו אציונים נאנקים כמו צימיו אלה, כי לרכי עמך ישראל מרובים, ורבים מצני עמיו נאנחים ונאנקים בללה ולוקה, ועומדים מנפים לרפואות וישועות, ואין צנו לדיקי עליון לפעול ישועות בקרב הארץ. ובהיות כן בצפיתנו לפינו שיקוים צנו משוד עניים מאנקת אציונים עתה אקום יאמר ה', כי מעולם לא היו בני ישראל צמדריגה שפילה וצירידה התחתונה כמו בדור הזה. ולכן אנו שואגים הושענא למענך אלהינו הושענא, אף כי נפשינו יודעת שפלותנו ודלותנו, מכל מקום היא הנותנת לבקש הישועה מכח מדת הדין, שכך הצטיחנו יולרנו לכשתראה עניים נשדדים ואציונים נאנקים ולכשתרדו צירידה התחתונה עתה אקום יאמר ה' וצאותה שעה אני גואל אתכם.

יב

הושענא למענך אלהינו. נל"פ בהקדס דברי החתם סופר דדרשותיו (לז' אצ עמוד שט) על הגמרא (ברכות ג.) צת קול יולאת ואומרת, מה לו לאצ שהגלה את בניו, פי' מה חסר לו לאבינו שצשמים ומה הפסד יש לו צמה שגלו בניו לבין האומות, והלא גם בגלות הם מלאים תורה ומצוות ומקדשים שמו בעולם, אבל אולי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, כי לבנים אולי להם על שנתרחקו מאביהם שצשמים, עכ"ד. אולם כל זה היה בדורות הקודמים, שהיה בישראל הרבה תורה ומצוות קדושה ועברה, ולא היה הפסד לאבינו שצשמים צמה שהגלה את בניו, כיון שהיה כבודו ית"ש מתרבה מעבודת הלדיקים בגלות,